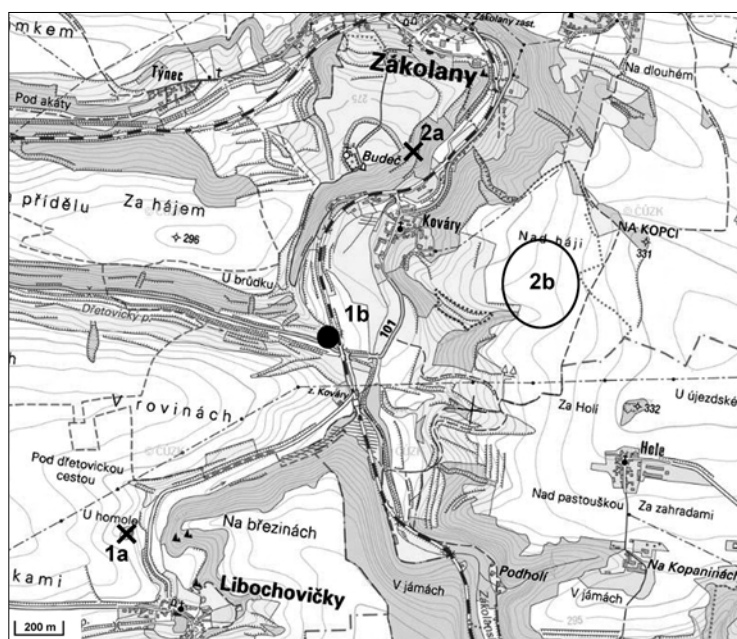

K LOKALIZACI BOJOVNICKÝCH HROBŮ POD BUDČÍ

Petr Nový

V roce 1847 Josef Mácha, nádeník z Trněného Újezdu, při lámání kamene v břidličném lomu pod Budčí našel hrob z raného středověku s mečem a gombíky. Informaci o nález podává dopis J. Nováka přijatý do Národního muzea 27. května 1852, odborného zhodnocení se však tento významný nález dočkal až v roce 1974 (Sláma – Sklenář 1974). Jeho součástí byl i pokus o lokalizaci břidličného lomu, ve kterém byl nález učiněn. Dle popisu se nacházel „pod Budčí za Kováry, při potoku, jenž od Libochoviček běží, v zevnější někdy – jak se zdá – hradbě města (suburbium) otevřeném“ (Sklenář 2011, 165). Výsledkem pátrání autorů článku byla lokalizace lomu do míst s pomístním názvem „U Homole“ při vsi Libochovičky (obr. 1:1a). Polohu pod Budčí s případnou domnělou vnější hradbou hradiště tato lokalizace však naplňuje jen velmi vzdáleně.¹

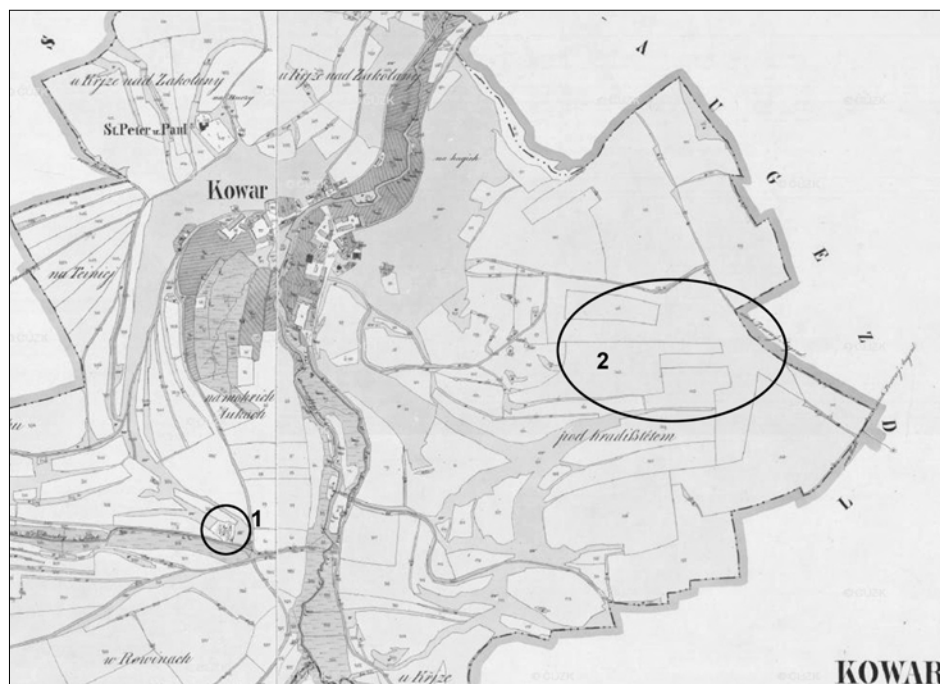
V první řadě byl kritice podroben popis naleziště v dopisu J. Nováka. Díky výše uvedenému zhodnocení víme, že jím byl Josef Novák z Prahy, zajímající se o archeologické památky zejména v nedalekých Blevicích. Při návštěvách svého příbuzného Františka Nováka mimo jiné prokopával několik mohyl zdejšího pohřebiště. Díky zprávě Václava Krolmuse víme, že prostřednictvím svého příbuzného získal i nálezy z budečského hradiště, neboť koupil předměty zde vykopané hrobníkem Františkem Potůčkem (Sklenář 1972, 17; 1992, 22). I z výše citovaného dopisu je možné vytušit, že Budeč se nacházela na okraji jeho badatelského zájmu, je dokonce možné, že obsah hrobu bojovníka i popis nálezů získal J. Novák stejnou cestou. S ohledem na to, že neznáme informaci, která by ho přímo spojila s průzkumem Budče, se lze domnívat, že hradiště znal pouze zběžně. Jím popisované vnější opevnění Budče mohlo být odvozeno například od dodnes mohutného úvozu staré cesty, která směřovala od brodu Zákolanského potoka k hradišti a pro někoho neznalého prostředí mohla představovat relikv příkopu.² Novákovým

Obr. 1. Budeč a okolí. Poloha hrobových nálezů: 1a – poloha hrobu z raného středověku u Libochoviček; 1b – opravená poloha na k. ú. Kováry; 2a – poloha hrobu z doby bronzové (?) při budečských hradbách, 2b – opravená poloha v poloze Nad háji. Vlevo: poloha lokality na mapě ČR

¹ Za cenné konzultace děkuji V. Černému ze Zákolan.

² Cesta dále pokračuje přes úzkou šíjí v blízkosti vnější hradby hradiště a poté klesá do údolí Týneckého potoka k Týnci – k cestě blíže pozn. 6.

Obr. 2. Výřez ze stabilního katastru s označenými místy nálezů v dobovém kontextu: 1 – poloha hrobu z raného středověku; 2 – poloha hrobu z doby bronzové (?). Mapový zdroj: oldmaps.geolab.cz

polohopisným nepřesnostem se však není co divit, ani Václav Krolmus si během návštěv Budče neudělal svůj jinak běžný náčrt lokality, a tak první plánek hradiště publikuje až téměř o 20 let později J. E. Vocel (1868, 408). Z dopisu se dále dozvídáme o Josefu Máchovi, nádeníku z Trněného Újezdu, dnes samostatné vsi sousedící na východě se Zákolany. V době sepsání dopisu však Trněný Újezd, Zákolany a Kováry tvořily jednu obec s názvem Trněný Újezd (Černý 2005, 95). Josef Mácha žil ve 40. letech 19. století se svým otcem Josefem a synem Josefem (a dalšími) v Zákolanech při cestě na Budeč v domě čp. 28, kde jeho bratr Jan provozoval kovárnu.³ Z charakteru jeho práce i místa bydliště lze vyvodit, že to byl člověk obeznámený s krajinou v okolí hradiště. Toto poznání také nahrává spíše možnosti zkreslení nálezových okolností až pisatelem dopisu.

Následně byl kritice podroben nejdůležitější indikátor nálezů, zmíněný hned na úvod popisu. Břidličný lom se nacházel pod Budčí, což je označení použitelné v oblasti přiměřeného okolí hradiště. Ve stejné době je například místopisně podobný název „pod hradištěm“ zaznamenán v mapě stabilního katastru na svazích jižně od Kovár, přes potok proti hradišti (vzdálenost méně než kilometr vzdušnou čarou). Proto zpřesnění polohy lomu do blízkosti potoka tekoucího od Libochoviček působí nedůvěryhodně. Tato další popisná lokace bude také důvodem zmýlení místa těžby a jeho hledání v jiných místech, neboť mezi výšinou s hradištěm a tímto potokem se nachází ještě potok Dřetovický, oddělený od potoka Libochovičského polohou „Na Rovinách“.⁴ Proto je vhodné znovu se pokusit vyhledat v té době existující lomy v okolí Budče. Podle výkazů ploch z roku 1845 se na katastru Libochoviček žádný kamenný lom nenacházel, v katastru Hole byl kamenný lom o výměře 324 m² (zřejmě „Na Skalce“ severně od osady, zde se ale nejednalo o těžbu břidlice). Nabízejí se tak lomy na kámen v katastru Kovár. Těch bylo několik, o celkové výměře 1 331 m². Blízko Budče se nacházel největší z nich – Chudomelův lom, toto místo se však nachází v poloze „U kříže“ na druhém břehu Zákolanského potoka a také se zde netěžila břidlice. Popisu nejvíce odpovídá břidličný lom v místě zvaném „U brůdku“ (brůtku), vyznačený již na mapě stabilního katastru z roku 1840 pod parcelním číslem 315.⁵

Shrneme-li získané informace, můžeme konstatovat, že při hledání místa nálezů pravděpodobně pracujeme se zprostředkovaným popisem, formulovaným zřejmě J. Novákem. Z jeho pohledu se jednalo o místo pod Budčí, při potoku, který se vši pravděpodobností zaměnil a místo Dřetovického uvedl potok tekoucí od Libochoviček. Výsledkem nového pokusu o lokalizaci je malý opuštěný lom pod

³ Informace o domu čp. 28 v Zákolanech pocházejí z obecní kroniky Zákolan.

⁴ Vzdálenost lomu u Libochoviček je od hradiště vzdušnou čarou zhruba 1,7 km, což samo o sobě protirečí označení „pod Budčí za Kováry“.

⁵ Přehled byl vytvořen na základě rešerše V. Černého.

Budčí při Dřetovickém potoce. Hrob byl pravděpodobně vybudován ve skalnatém svahovém hřbetu, sbíhajícím k Zákolanskému potoce z pláň před hradištěm (obr. 1:1b; 2:1; 3). V těsné blízkosti lomu byla rekonstruována trasa staré obchodní cesty z Prahy přes Budeč do severozápadních Čech, v sousedství Prahy ve 12. století označené termínem „via magna“ (Meduna 1993, 110).⁶ Dlouhodobé obdělávání přilehlých polí spolu s úvozem zmíněné cesty pozměnilo skalnatý útvar při pohledu od severu do podoby vzdáleně připomínající mohutný val (Budeč a okolí byla v době nálezů zcela bezlesá, viz obr. 4). Opravená lokalizace místa nálezů hrobu přináší nové otázky s ní spjaté, zejména vztah pohřbeného k nedalekému hradišti.

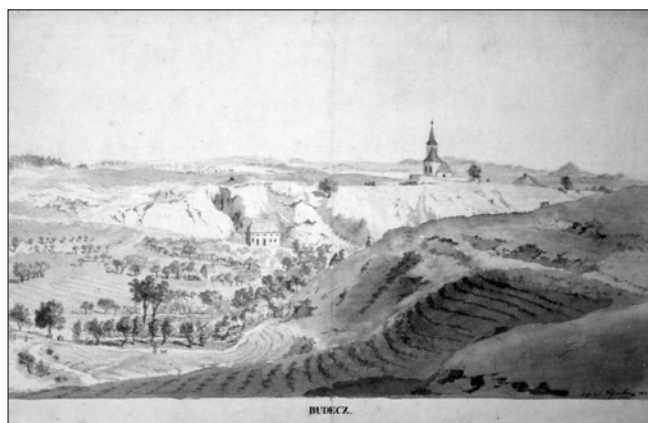
* * *

Druhý zajímavý nález hrobu s mečem v blízkosti budečského hradiště popsal ve své rukopisné knize V. Krolmus. „Jistý chalupník Zápotocký vykopal v Hájích (nyní jsou kopaniny a pole) mezi hranicemi (na rozhraní) Trno Oujezdských, Holských a Kovarských polí. Od Budče na východ ty háje se rozléhaly. V nich okolo r. 832 vykopal kostru popelnice meč bronzový atd přinesl ho domů. Žena mu řkouc: Vem ho, odnes ho kdes jej vzal, aby si pro něj v noci ten rytíř nepřišel. Muž ho vzal a zakopal ho pod hrušku planou v poli na konci hradeb Budečských východních, jedna hruška až potud tam stojí, ale od té druhé jen toliko pařez, pod kterým se nalézá až potud zakopaný dí Fr. Bláha z Kovar.“⁷ Z textu se dozvídáme, že kovarský chalupník Zápotocký vykopal na poli východně od Kovár mimo jiné kostru s bronzovým mečem a nádobami. Z hrobu odnesl pouze meč, který posléze zakopal ve svahu při budečských hradbách (zůstane nezodpovězenou otázkou, nakolik tento pozemek ve strmém svahu mohl případně sloužit jako pole). Do archeologického povědomí nález s tímto popisem vstoupil až na počátku 90. let 20. století (Sklenář 1992, 106), o sedm let později se však jako místo nálezů již neuvádí původní jihovýchodní okraj katastru Kovár, ale východní strana budečského hradiště, z bronzového meče se navíc stal meč železný (Sklenář 1999, 70; z něj citující např. Kuchyňka 2005, 11).⁸

Hrobový nález byl chronologicky posunut do raného středověku a tím do souvislosti s raně středověkým hradištěm. Opětovné uložení meče do země na jiném místě navíc poukazuje na zajímavý proces vzniku pseudolokality, který známe z jiných případů, nejčastěji spojených s kamennými nástroji (tzv. hromovými klíny, podrobněji např. Sklenář 1999, 23–65).

Obr. 3. Současný pohled na místo pravděpodobného nálezů hrobu bojovníka z raného středověku (vlevo od železniční trati), šipkou označena rotunda sv. Petra a Pavla na Budči (foto P. Nový)

Obr. 4. Budeč. Kresba Josefa Šembery (1794–1866) z roku 1824. Signováno. Originální perokresba uložena ve sbírkách Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě (inv. č. 19A-138). Pohled na Budeč z přibližného místa pole p. Zápotockého posouvá postupnou likvidaci háje hlouběji před rok nálezů hrobu v roce 1832

⁶ Průběh trasy této cesty je předmětem dlouhodobého terénního výzkumu autora (Nový 2009).

⁷ Krolmus b.d., 212 – drobné úpravy textu dané neuspořádaným zápisem v deníku; v původním textu Zápotocký vykopal popelnice, nikoliv popelnici. Za potvrzení tohoto zjištění a konzultaci děkuji dr. K. Sklenářovi.

⁸ Poslední publikovaný přehled nálezů podal K. Sklenář v roce 2011 (Sklenář 2011, 321). Ačkoliv se jedná o zprostředkovaný popis, je pravděpodobnější, že meč byl bronzový; s tímto dle svých znalostí zřejmě souhlasil i Krolmus, který popis nijak nekomentoval. Lze se tak domnívat i na základě toho, že meč jako jediný Zápotocký zachoval a v jeho ženě budil dojem předmětu, který je nutné vrátit. Krolmus sám na Budči našel železné nože, které byly rzi těžce poškozeny a rozpadávaly se.

Přesnou polohu hrobu je dnes poměrně obtížné určit. Podle pomístního názvu V Hájích můžeme usoudit, že objevení hrobu nepřímo způsobilo obdělávání nedávno vytvořeného pole. Sám Krolmus dokládá, že v době jeho návštěvy Budče a okolí (poprvé v roce 1846) již byla tato část dříve zalesněných strání přeměněna na zemědělskou půdu.⁹ Díky oblíbenosti Budče nejrůznějšími umělci 19. století víme, že háj v těchto místech ustoupil již před rokem 1824 (*obr. 4*). Krolmus dále připojuje informaci o mohylách v Hájích, naznačující možnou souvislost objeveného hrobu s rozsáhlejším mohylovým pohřebištěm.¹⁰ Víme však, že nad hájem měl dříve Zápotocký další pole, odkud pocházely další archeologické památky.¹¹ Poloha nálezu při rozhraní katastrů Trněného Újezdu, Kovár a Hole zužuje oblast hledání na poměrně malé území, nesoucí dnes název Nad Háji. Ještě přesnější lokalizaci umožňuje následující informace z citovaného rukopisu – „*Od těchto Hájů studánka na jih se nachází, ...*“.¹² Skutečně lze ještě dnes (nebo spíše znovu) nalézt jižním směrem od zmíněné polohy studánku Pod javorem, která, zdá se, odpovídá Krolmusovu popisu.¹³ Pomocí těchto dvou informací je tedy možné vytyčit polohu pole chalupníka Zápotockého do poměrně nevelkého území a tím přibližně určit i polohu hrobu nad dnešní oblast přírodní památky Kovárské strání, cca 500 m JV od středu obce (*obr. 1:2b; 2:2*). Na základě skromného Krolmusova popisu lze uvažovat o jeho dataci zhruba do střední doby bronzové, i když s jistotou to tvrdit nemůžeme. V případě této datace bychom hrob mohli dávat do souvislosti s nálezy mohylové kultury na předhradí budečského hradiště (*Bartošková 2003, 186*).

PRAMENY A LITERATURA

- Bartošková, A. 2003: Revizní analýza archeologické situace u rotundy sv. Petra a Pavla na Budči, Památky archeologické 94, 183–218.*
- Černý, V. 2005: Obce pod Budčí v posledních sto letech. In: Budeč 1100 let (905–2005). I. Archeologie a historie. Kladno, 93–117.*
- Krolmus, V. b. d.: Sběrka rozličných zákonů církevních i světských a i pověstí národních atd. (...). Rukopis, Knihovna NM (sg. IV A 18).*
- Kuchyňka, Z. 2005: Minulost skrytá v hlubinách. In: Budeč 1100 let (905–2005). I. Archeologie a historie. Kladno, 11–22.*
- Meduna, P. 1994: Cesty ve středověku – středověk v cestách. In: Mediaevalia archaeologica bohemia 1993, Památky archeologické – Supplementum 2. Praha, 108–116.*
- Nový, P. 2009: Bitva na Turském poli. Lokalizace místa bojiště lucké války, Vlastivědný sborník Kralupska 16/2, 5–14.*
- Nový, P. 2011: Brána do říše mrtvých. 130 let od publikace eponymního pohřebiště únětické kultury starší doby bronzové, Středočeský vlastivědný sborník 29, 54–65.*
- Sklenář, K. 1972: Archeologie severního okolí Prahy ve zprávách Václava Krolmuse (1846 až 1856), Vlast. Vlastivědný sborník společenských prací B-4, 3–74*
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha.*
- Sklenář, K. 1999: Hromové klíny a hrnce trpaslíků. Z pokladnice české folklórní archeologie. Praha.*
- Sklenář, K. 2011: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantického období české archeologie. Fontes Archaeologici Pragenses 36. Pragae.*

⁹ První průzkum Budče a okolí (*Sklenář 1972, 14–17*); podobné zjištění učinil např. Č. Rýzner v nedalekých Úněticích, kde na základě informací pamětníků odhaduje kácení vzrostlého lesa na Holém vrchu a tím obnažení části zdejšího únětického pohřebiště kolem roku 1830 (*Nový 2011, 56*).

¹⁰ *Krolmus b. d.*, 30, bohužel na této straně bližší informace chybí; oblast okolí Kovár nápadně připomíná o něco lépe zachovalou lokalitu nedalekého Chýnovského háje u Libčic nad Vltavou, kde mohylník vystupoval ze strání nad vsí do roviny v okolí Turska, doprovázený ojedinělými mohylami nasypávanými na okolních skalkách (*Vojtěchovská 2001, 348*). Nedaleko kovárského mohylníku byla v letech 1845–46 při stavbě silnice z Trněného Újezdu do Velkých Přílep pravděpodobně zničena mohyla snad také ze střední doby bronzové (*Sklenář 1992, 61*).

¹¹ „*Na poli Zápotockého (nyní Šimůnek) z Kovár jest popelniště, ... Ono obětiště leží od kostela na východ k Holubicům ku strání, za polem Černého přes mez, jedna hona, kde se lámal kámen*“ (*Sklenář 1972, 16–17; Sklenář 2011, 133–134*).

¹² *Krolmus b.d.*, 212.

¹³ WGS-84: N 50°11'09.60" E 14°15'21.96".

Sláma, J. – Sklenář, K. 1974: Nález slovanského kostrového hrobu u Libochoviček (okr. Kladno) v roce 1847, *Archeologické rozhledy* 26, 625–628.

Vocel, J. E. 1868: *Pravěk země České*. Praha.

Vojtěchovská, I. 2001: Dějiny a topografie archeologických nálezů na území Turska a jeho okolí, *Archeologie ve středních Čechách* 5, 347–356.

ON THE LOCATION OF WARRIORS' GRAVES UNDER BUDEČ

In 1847 a warrior's grave from the early Middle Ages was discovered under the hillfort of Budeč (cadastral area of Kováry, Kladno District). Due to the vague description, the place of its discovery was mistakenly located at a distant site in the cadastral area of Libochovičky in the 1970s. The paper contains an analysis of the report and the surroundings of the hillfort, and suggests a new place of discovery, in an old quarry under Budeč, at the confluence of the Dřetovický and Zákolanský Brooks. A similar find, this time from the Bronze Age, has been analyzed in the same way. It was made in 1832 near the border between the cadastral areas of Kováry, Trněný Újezd and Hole. With help of the original information, the find spot was approximately located to the SE part of the cadastral area of Kováry.

Fig. 1. Locations of grave finds, 1a – location of the grave from the early Middle Ages near Libochovičky, 1b – corrected location in the cadastral area of Kováry; 2a – location of the grave from the Bronze Age (?) near the defensive wall of Budeč, 2b – corrected location at the site of Nad háji

Fig. 2. Section of the Stable Cadastre showing the places of discovery in a contemporary context

Fig. 3. Current appearance of the probable place of discovery of the warrior's grave from the early Middle Ages (to the left of the railway line, the arrow marks the rotunda of St. Peter and Paul on Budeč Hill)

Fig. 4. View of Budeč from 1824